

ЗА НЯКОИ АСПЕКТИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА СИСТЕМНИЯ ПОДХОД КЪМ ТЕРМИНОЛОГИЯТА

ЕКАТЕРИНА ПЕТКОВА (БЪЛГАРИЯ)

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

e.petkova@ibl.bas.bg

В статията се разглежда начинът за систематично представяне на специалните понятия, използван при изработване на Терминологичния енциклопедичен речник по изкуствата. Обект на внимание е особенният характер на термините в сравнение с останалите единици на книжовния език, който изисква намиране на подходящ способ за описание на тяхното значение и системни отношения. Накратко се излагат главните теоретични положения, залегнали в основата на концепцията за модулна организация на информацията за термина. Чрез примери от областта на изобразителното изкуство се демонстрира начинът за подреждане на понятията от ядрото на дадена научна област в групи според определени основания за деление. Показва се как съдържателните и формалните особености на термина, а също и неговите вътрешносистемни отношения трябва да бъдат отразени на равнището на отделната речникова единица и в границите на цялата съвкупност от термини. Изтъква се необходимостта от прилагането на системен подход при всяка теоретична и приложна терминологична дейност.

Ключови думи: термин; терминология; системност; терминологичен речник; изкуство

ON CERTAIN ASPECTS OF APPLYING THE SYSTEMATIC APPROACH TO TERMINOLOGY

EKATERINA PETKOVA (BULGARIA)

INSTITUTE OF BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

e.petkova@ibl.bas.bg

The article examines the principles of systematic representation of specialised concepts employed in the *Encyclopedic Dictionary of Art Terminology*. It focuses on the distinctive nature of terms compared with other units of the general language, which requires

© ЕКАТЕРИНА ПЕТКОВА, 2026 / © EKATERINA PETKOVA, 2026

Тази статия в списание „Български език“ е с отворен достъп и се публикува под международния публичен лиценз Creative Commons Attribution 4.0 International (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

This open access article of journal “Balgarski ezik” (“Bulgarian Language”) is published under the terms of Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

an appropriate approach to describing their meaning and systemic relationships. The main theoretical principles underlying the idea of a modular organisation of the information about terms are briefly outlined. Using examples from the field of fine arts, the paper presents the procedure for arranging the core concepts of a given scientific field into groups according to specific classification criteria. It demonstrates how the substantive and formal characteristics of terms, as well as their intrasystemic relationships, should be reflected both in individual dictionary entries and across the terminology of the respective field. The article highlights the need for a systematic approach to both theoretical and practical work in terminology.

Keywords: terminology; systematicity; terminological dictionary; art

1. Въведение

При описанието на терминологичните системи на различните предметни области е необходимо към тях да се подхожда с отчитане на специфичната природа на термините, по която те се различават от останалите единици на книжовната и общоупотребимата лексика. Тази отлика, представляваща най-съществената за термините черта, се състои в техния системен характер, т.е. в тяхната взаимна свързаност като елементи на определена организирана, йерархично подредена съвкупност от понятия.

Отразяването на споменатите особености на термина по подходящ начин става възможно благодарение на развитата от М. Попова концепция за терминологичен речник от модулен тип (Попова/Popova 1989; Popova 2004; Попова/Popova 2005; Попова/Popova 2006), приложена при съставянето на няколко тома от поредицата *Речници на основните термини в българската наука*¹. Основна и най-важна характеристика на тези научни продукти е системното представяне на информацията за специалните понятия, като връзките между тях са отразени на две равнища: в микроструктурата (в рамките на отделната терминологична единица) и в макроструктурата на целия речник (на нивото на цялата съвкупност от термини).

Сполучливо подобрите начини за представяне на разнообразните връзки между термините позволяват да се пресъздаде йерархичната структура, в която са организирани понятията във всяка от застъпените области на знанието. Може да се твърди, че възприетата концепция за описание на термина дава възможност да се отразят всички аспекти на неговите отношения в границите на понятийната система на дадената наука. Накратко казано, двата типа връзки – изведените от човешкото мислене сходства и различия между обектите и явленията от действителността (класификационни отношения) или реално съществуващите такива (импликационни отношения) се отразяват на макро- и микроравнище. Знанията за всеки термин се представят с помощта на специално обособени модули, съдържащи признаци от значението и съдържанието на понятието, от една страна, и структурирани данни за отношенията му с другите понятия от тази област на знанието, от друга страна. Наред с понятийно-семантичната системност, включваща споменатите класификационни и импликационни връзки, се отразяват

и лексикалносемантичните отношения в разглежданата терминосистема (синонимията, многозначността, омонимията и антонимията).

Трябва да се отбележи, че съставителите на специализирани речници все още не отчитат нуждата от отразяване на отношенията между термините в разглежданата сфера на знанието, а още по-малко необходимостта от тяхното последователно и структурирано представяне. По данни на М. Михайлова-Паланска в издадените от началото на XXI в. до 2017 г. в България едоезични терминологични речници (с изключение на изработените в Института за български език) връзките между понятията не са отразени подобаващо както на понятийно-семантично, така и на лексикалносемантично равнище (Михайлова-Паланска/Mihaylova-Palanska 2018). Резултатите от наблюденията върху общо 93 речника обосновават препоръката ѝ в терминографската си дейност специалистите в отделните области на знанието да търсят професионалното съдействие на специалистите по терминология.

Цел на настоящата разработка е да представи конкретните начини за приложение в терминографската практика на системния подход към съвкупностите от специални понятия. Тези начини ще бъдат илюстрирани чрез примери от областта на изобразителното изкуство и най-вече от живописата, включени в *Терминологичния енциклопедичен речник по изкуствата* (ТРИЗк/TRIzk 2026). Доколкото ни е известно, до момента тази терминология не е подлагана на подходящо систематично описание².

2. Резултати от приложението на системния подход при предварителното структуриране на терминологичния материал

Списъкът с подлежащите на описание термини се съставя чрез идентифицирането на тези от тях, които принадлежат към ядрото на разглежданата понятийна област, и групирането им въз основа на съществуващите отношения (класификационни и импликационни) между тях. Начина за подреждането (базиращо се на определени признаци) на термините в т.нар. класификационни групи ще покажем, като само маркираме конкретните стойности, чрез които тези признаци (основания за деление) се реализират при отделните термини.

На първото ниво, най-високо в понятийната йерархия на разглежданата предметна област стои нейният обект на изследване. В случая, когато става въпрос за терминологичния апарат на изкуствознанието, това място се заема от термините *изобразително изкуство, архитектура, музика, театрално изкуство, киноизкуство*.

Нека разгледаме как по-нататък понятията се подреждат по вертикалата, като започнем от термина *изобразително изкуство*. Той е дефиниран като 'група изкуства, пресъздаващи действителността в художествени образи, изградени чрез цветове и форми и възприемани чрез зрението' (ТРИЗк/TRIzk 2026).

На следващото по-конкретно ниво на обобщение въз основа на признака 'предназначение' се разграничават следните негови видове:

- *изящни изкуства* (само за естетическо възприемане);
- *декоративни изкуства* (за оформление на интериора и екстериора);
- *приложни изкуства* (за задоволяване едновременно на естетически и практически нужди на човека).

По-нататък *изящните изкуства* по признака 'изразни средства' (вкл. използвани материали и начин на изобразяване) се делят на:

- *живопис* (изображението е изградено върху плоскост с цветни бои);
- *графика* (изображението е изградено върху плоскост с линии и щрихи);
- *скулптура* (изображението е изградено от твърд или пластичен материал в обемно-пространствена форма).

На третото ниво в низходящ ред по разклонението на *живописа* по признака 'предназначение' се разграничават следните видове:

- *изящна живопис* (за излагане в галерии и пр. – само с естетическа функция);
- *декоративна живопис* (за украса и подчертаване на елементи от вътрешната и външната среда);
- *монументална живопис*;
- *стенопис, стъклопис, мозайка, сграфито, орнаментална живопис*;
- *сценография* (за художествено оформление на театралната сцена);
- *илюстрация* (за художествено оформление на печатни издания) и др.

По признака 'жанрова характеристика' в рамките на *изящната живопис* се различават:

- *портрет* (с обект на изображение човешка фигура или част от нея);
- *фигурална композиция* (с обект на изображение група човешки фигури);
- *пейзаж* (с обект на изображение естествена природна или градска среда);
- *натюрморт* (с обект предмети от заобикалящата ни действителност).

Други подлежащи на описание термини са тези, които означават изразните средства и техниките на работа. Използваните материали определят начина за изграждане на изображението, поради това (чрез семантична деривация) с названията на техните разновидности (*акварел, темпера, масло, гваш, пастел* и *восъчни бои*) се означават и техниките на живописиста.

Последователно се отразяват също технологичните етапи от изграждането на живописната творба:

- *грундиране* (нанасяне на специален разтвор за осигуряване на определени свойства на работната основа);
- *подрисунка* (набелязване на основните елементи от планираната картина);
- *подживописване* – подготвяне на платното, включващо елементите;

- *имприматура* (нанасяне на слой, фиксиращ подрисунката и подобряващ свързването на боите и грунда);

- *светлосенъчно изграждане* (пресъздаване на обемите и релефа на формите чрез светлосенки, изпълнено с бяла боя, направено преди нанасяне на останалите цветове);

- *живописен строеж* (последователно изграждане на творбата от далечните към най-близкия, преден план на картината);

- *велатура* (полагане на боя или грунд върху изсъхнал друг цвят за постигане на обем и дълбочина на изображението).

По посочения начин се структурират останалите понятия от областта на живописа, а по-нататък също подвидовете на графиката и скулптурата, техните жанрове, използваните материали, техники, технологични етапи и т.н.

3. Резултати от приложението на системния подход в същинските етапи от терминографската работа

Без да се спираме върху дейностите по организиране на информацията за всеки термин поотделно и за цялата съвкупност от термини, ще обърнем внимание само на конкретните елементи от речниковата статия, които трябва да отразяват различните аспекти от неговата сложна същност на системна единица.

М. Попова обосновава присъствието на два типа структурно-съдържателни части в състава на речниковата статия: същностни и релационни, от една страна, и основни и допълнителни, от друга страна (Попова/Popova 2006).

3.1. Същностните модули отразяват тези характеристики на разглежданото понятие, които са значими за частноспециалното знание, а именно вътрешноприсъщите признаци на обекта, означен с даден термин. Тези модули са два и се обособяват въз основа на разграничението между съдържание и значение на термина, т. е. между съвкупността от всички признаци на понятието, означено с термина, от една страна, и най-съществените признаци, достатъчни за идентифицирането на обекта сред целия клас обекти, към който той принадлежи, от друга страна (Попова/Popova 2006: 106).

3.1.1. Модулът на значението (описано в дефиницията на термина) е основен, задължително присъстващ елемент в структурата на речниковата статия. Вж. напр:

АРАБЕСКА, арабески. Орнамент в живописа, скулптурата, приложните изкуства, архитектурата, калиграфията и др., представляващ съчетание от преплетени и ритмично повтарящи се геометрични и растителни мотиви, изпълнен в стила на арабското изкуство.

ДЕКОРАТИВНО ИЗКУСТВО. Дял от приложните изкуства, който се занимава с художествено оформление на архитектурни обекти и предмети от бита.

КРЪГЛА СКУЛПТУРА. 1. Основна разновидност на скулптурата, при която изображението е изградено в пространството в триизмерен вид (в обемна форма) и може да бъде разглеждано от всички страни.

3.1.2. Модулът на съдържанието е допълнителен, като присъствието му в речниковата статия не е задължително. Помества се след дефиницията на термина и началото му се обозначава със знака ■. В него се привеждат периферни признаци на обекта, които не са важни нито за неговото разпознаване, нито за причисляването му към даден клас обекти, но носят допълнителни знания за него. В такъв смисъл ролята на данните от съдържанието на термина е да спомагат за по-пълното му разбиране. Срв. напр.:

ГРАФИКА, графики. 1. Само ед. [дефиниция]. ■ Образът се изрязва, издрасква или издълбава върху дървена, метална или др. плоча, която се намастилява и служи за получаване на много отпечатьци.

ГРУНД, -ове. [дефиниция]. ■ Грундът изпълнява няколко функции: намалява абсорбиращата способност на основата, придава ефект на определена текстура на повърхността ѝ, улеснява нанасянето на боите, осигурява по-доброто им сцепление с основата.

ИКОНОПИС, само ед. [дефиниция]. ■ За разлика от религиозната живопис иконописата задължително се подчинява на определени канони на изображение. ■ Най-често се изпълнява в кавалетна форма, но се среща и като разновидност на монументалната живопис.

ПОЛУТОНОВА ГРАВЮРА; гравюра с рулетка. 1. [дефиниция]. ■ Може да се изпълни както по чисто механичен начин, така и чрез разяждане с киселина. ■ Полученият отпечатък създава впечатление на рисунка с молив, въглен или пастел.

3.2. Релационните структурно-съдържателни части в състава на речниковата статия са специално предназначени и оформени за отразяване на отношенията между термините на понятийно-семантично и на лексикалносемантично равнище.

Модулите, отразяващи отношенията между термините, спадат към основните, задължително присъстващи структурно-съдържателни части на речниковата статия.

3.2.1. При отразяване на понятийно-семантичната системност се представят връзките между обектите от действителността, които стоят зад понятията, означени с определени термини. В рамките на това равнище се отразяват класификационните и импликационните връзки на термина с други термини от разглежданата област.

3.2.1.1. Класификационната системност се отнася до тези връзки между понятията, които са „установени от субекта при търсенето на сходството и различието между обектите от действителността“ (Попова/Popova 2006:

109), а именно родово-видовите отношения. Тяхното отразяване се осъществява по няколко начина:

а) След дефиницията на родовия термин със специално уговорено означение (със съкращението „В: вж.“ – видови термини: виж на съответното азбучно място) се поставя препратка към неговите видови термини. Напр.:

МОНУМЕНТАЛНА ЖИВОПИС. Разновидност на живописиста, чиито произведения се разполагат върху вътрешна или външна стенна повърхност или свод на сграда, като представляват неин постоянен елемент и се отличават със значителни размери. В: вж. *стенопис, орнаментална живопис, мозайка, сграфито*.

б) В дефиницията на всички видови термини, подчинени на един родов термин, като идентифициращ признак се посочва общото им родово понятие. Напр.:

СТЕНОПИС, -и. 1. Само ед. Разновидност на монументалната живопис, чиито произведения са изпълнени с бои върху мазилка.

ОРНАМЕНТАЛНА ЖИВОПИС. Разновидност на монументалната живопис, чиито произведения представляват орнаментални композиции, изобразявани върху стените и таваните на сгради.

МОЗАЙКА, мозайки. 1. Само ед. Разновидност на монументалната живопис, чиито произведения са изпълнени от разноцветни късчета твърд материал върху голяма повърхност, обикн. част от архитектурен обект.

СГРАФИТО, само ед. 1. Разновидност на монументалната живопис, при която изображенията се изстъргват с метален инструмент върху нанесени два или три слоя мазилка в различен цвят, при което се откриват по-долните пластове мазилка (обикн. по-тъмни от горния).

в) Връзката между съотносителни термини се показва, като при всеки от видовите термини с препратката „Срв. с“ (сравни с) се посочват останалите термини, подчинени на същия родов термин. Напр.:

СТЕНОПИС, -и. [дефиниция]. [допълнителни данни]. Срв. с *орнаментална живопис, мозайка, сграфито*.

ОРНАМЕНТАЛНА ЖИВОПИС. [дефиниция]. [допълнителни данни]. Срв. със *стенопис, мозайка, сграфито*.

МОЗАЙКА, мозайки. 1. Само ед. [дефиниция]. [допълнителни данни]. Срв. със *стенопис, орнаментална живопис, сграфито*.

СГРАФИТО, само ед. 1. [дефиниция]. [допълнителни данни]. Срв. със *стенопис, орнаментална живопис, мозайка*.

Друг пример за отразяване на родово-видовите отношения:

ЖИВОПИСНИ ТЕХНИКИ. Начини и похвати за работа и получаване на изображение в живописиста. В: вж. *акварел 2, гваш 2, енкаустика, мозайка 2, пастел 2, темпера 2, туткалена техника*.

При горния термин, който се явява родов за неговите подчинени термини, след препратка „В: вж.“ се изброяват видовите му термини.

При всеки от видовите термини а) в дефинициите като идентифициращ признак присъства техният общ родов термин и б) с препратка „Срв. с“ се посочват останалите видови термини, съподчинени на същия термин.

АКВАРЕЛ, -и. 2. Само ед. Живописна техника, при която се използва боя, съставена от пигмент и водоразтворимо лепило като свързващо вещество. [...]. Срв. с *гваш 2, енкаустика, мозайка 2, пастел 2, темпера 2, ...*

ГВАШ, само ед. 2. Живописна техника, при която се използва постна боя от минерален произход с водоразтворимо лепило като свързващо вещество, с добавка на пълнител от непрозрачен материал (тебешир, глина и др.). [...]. Срв. с *акварел 2, енкаустика, мозайка 2, пастел 2, туткалена техника, ...*

ЕНКАУСТИКА, само ед. 2. Живописна техника, при която се използват бои, смесени с горещ восък, изпълняващ функцията на свързващо вещество. [...]. Срв. с *акварел 2, гваш 2, мозайка 2, пастел 2, темпера 2, ...*

3.2.1.2. Импликационната системност се отнася до тези връзки между понятията, които реално съществуват между отразяваните от тях обекти, а именно партитивните отношения и отношенията в предикатно-актантната сцена. Тя се представя чрез два модула.

Първият отразява връзката между цяло и негови части, като за препращане към тях се използва предварително избрано означение – „СЧ: вж.“ (съставни части: виж на съответното азбучно място). Напр.:

КРИТСКО-МИКЕНСКО ИЗКУСТВО. Изкуството на най-древното население на о. Крит (минойско) и крайбрежието на Мала Азия, егейските острови, полуостров Пелопонес и континентална Гърция (микенско) от III – II хилядолетие пр. Хр. СЧ: вж. *минойско изкуство и архитектура и микенско изкуство и архитектура*.

ПОДЖИВОПИСВАНЕ, само ед. Процес на подготвяне на платното за изпълнение на живописната творба, който включва полагане на цветен слой върху грунда, последвано от изграждане на формите и обемите чрез нанасяне на светлосенките им с бяла темперна боя. СЧ: вж. *имприматура и светлосенъчно изграждане*.

Вторият модул, отразяващ импликационната системност, показва асоциативните отношения между термините – връзките между предикат и актанти и само между актанти (напр. между субект и обект, причина и следствие, инструмент и резултат и др.). Той се привежда след препратката „Срв. с“:

ФРЕСКА, фрески. 1. Само ед. Техника в монументалната живопис, при която върху мазилката боите се смесват с разтвор от вар. [...]. Срв. с *монументална живопис*.

РЕЛИГИОЗЕН ЖАНР. [дефиниция]. ■ За разлика от иконната живопис религиозната живопис не се подчинява задължително на определени канони на изображение. Срв. с *иконопис*.

СУХ ПАСТЕЛ ВЪРХУ АКВАРЕЛНА ПОДГОТОВКА. Разновидност на пастелната техника, при която изображението се нанася върху подживописни слоеве, изпълнени с акварелни бои. Срв. с *подживописни слоеве*.

СВЕТЛОСЯНКА, светлосенки. [дефиниция]. ■ Едно от основните изразни средства на графиката (в 1 зн.). Срв. с *графика 1*. ■ В живописа се предава чрез цветови оттенъци, тонове и полутонове. Срв. с *оттеньк*. ■ Наред с перспективата е един от начините за пресъздаване на отдалечеността, релефа и обема на изобразяваните предмети. Срв. с *перспектива*.

3.2.2. Лексикалносемантична системност

Известно е, че явленията, породени от асиметрията между плана на означаването и плана на означаващото, са нежелателни в терминологията. Те обаче не могат да бъдат избегнати поради същността на термините като единици на естествения език.

3.2.2.1. Синонимни отношения

В случаите, при които се наблюдава асиметрия между означаването и означаващото от типа ‘едно понятие – два или повече термина’ (т.е. при наличие на няколко термина, означаващи едно и също понятие), се процедира по следните начини:

а) дефиницията се привежда при този от тях, който въз основа на определени критерии е приет за основен и препоръчителен;

б) непосредствено след заглавката на термина се обособява модул, съдържащ синонимните и вариантите термини – и при основния термин, и при синонимните му термини. Напр.:

СКУЛПТУРА, скулптури. 1. ваене; ваятелство; пластика. Вид изцяло изобразително изкуство, което пресъздава в обемно-пространствена форма главно образа на човека, но също така животни и природни обекти (...).

в) при останалите синонимни термини, присъстващи на съответните им азбучни места, се поставя препратка „Вж.“ към речниковата статия на основния термин. Напр.:

ВАЕНЕ, само ед.; ваятелство; пластика. Вж. скулптура 1.

ВАЯТЕЛСТВО, само ед.; ваене; пластика. Вж. скулптура 1.

ПЛАСТИКА, пластики. 1. ваене; ваятелство. Вж. скулптура 1.

Друг пример – отново дефиницията се привежда при основния (препоръчителен) термин, а при синонимния термин се поставя само препратка към основния:

ИЗЯЩНА СКУЛПТУРА; кавалетна скулптура. 1. Разновидност на скулптурата (в 1 зн.), чиито произведения са преносими и имат единствено естетическа функция.

КАВАЛЕТНА СКУЛПТУРА. Вж. изящна скулптура.

Още един пример за отразяване на синонимията: дефиниция при основния термин; изброяване на синонимните термини след заглавката на всеки от тях, означаващ същото понятие; препратка „Вж.“ към основния термин при останалите синонимни термини. Напр.:

ВЕЛАТУРА, само ед.; лесировка; лазура. Полагане върху изсъхнал плътен слой боя или върху грунд на тънък слой маслена боя с друг цвят по такъв начин, че долният слой да прозира.

ЛАЗУРА, само ед.; лесировка. Вж. велатура.

ЛЕСИРОВКА, само ед.; лазура. Вж. велатура.

3.2.2.2. Многозначност

В случаите, при които се наблюдава асиметрия между означаваното и означаващото от типа ‘едно название – две или повече понятия’, отделните значения на термина се привеждат в рамките на една и съща речникова статия, напр.:

ГЛИПТИКА, глиптики. 1. Само ед. Дял от приложно-декоративното изкуство резба, отнасящ се към обработката на скъпоценни, полускъпоценни камъни и стъкло чрез гравирание (резбоване) върху тях на различни изображения. [...]. 2. Мн. глиптики. Самият обработен скъпоценен, полускъпоценен камък или стъклен къс, върху който е гравирано изображение във вид на гема, камея, инталио.

ДЪЛБОКА ГРАВИЮРА. 1. Графична техника, при която шрихите в изображението са издълбани и боите запълват вдлъбнатите части на рисунката. [...]. 2. Произведение на графичното изкуство – отпечатък, получен чрез тази техника.

ИКОНОГРАФИЯ, само ед. 1. иконопис. Вид изобразително изкуство, непосредствено свързано с християнството и разпространено предимно в източноправославния свят. 2. Наука за портретната живопис в изобразителното изкуство, която изследва и описва митологични, религиозни и исторически лица с техните характерни визуални особености в типични за тях сюжети и интерпретира смисъла им.

3.2.2.3. Омонимията обикновено е външносистемна проява, т. е. наблюдава се между термини, принадлежащи към различни терминологични системи.

В тези случаи значенията, с които терминът функционира в различните предметни области, се привеждат в отделни речникови статии, като заглавките се обозначават с горен индекс:

КАПЕЛА¹, капели. *Архит.* 1. Малка католическа черква с един олтар. 2. Място в католическа или англиканска църква, служещо за молитви или за съхранение на реликви.

КАПЕЛА², капели. *Муз.* 1. Църковен хор в католическа църква. 2. Голям висококвалифициран музикално-изпълнителски хоров състав.

МИНИАТЮРА¹, миниатюри. *Изобр. изк.* 1. Произведение на изкуството с малки размери (картина, графика, рисунка, рисуван орнамент и др.), което е използвано за илюстрация и за украса на антични и средновековни ръкописни книги [...].

МИНИАТЮРА², миниатюри. *Муз. Театр.* Малко по обем литературно, драматично или музикално произведение, композиционно и съдържателно завършено [...].

МОТИВ¹, -и. *Изобр. изк.* Отделен елемент (орнамент, фигура и др.) в композицията на живописна творба, скулптура, сграда, орнаментално декоративно произведение и др., представляващ най-често стилизирана растителна, животинска или геометрична фигура, който обикн. многократно се повтаря. [...].

МОТИВ², -и. *Муз.* Най-малката относително завършена част от музикално произведение, обикновено в размер от един такт, която многократно се повтаря.

3.2.2.4. Антонимните отношения (ако терминът има такива) се отразяват чрез поставяне на препратка „Срв. с“ при всеки от термините, напр.:

МОНУМЕНТАЛНО ИЗКУСТВО. Изобразително изкуство, чиито произведения се отличават с величествени форми и размери, изпълнени са от трайни материали и изразяват значими обществени идеи. Срв. с *изящни изкуства*.

ИЗЯЩНИ ИЗКУСТВА. Изкуствата, чиито произведения са уникати, имат самостоятелна художествена стойност и идейно-художественото им значение не се променя под влияние на околната среда. Срв. с *монументално изкуство*.

Друг пример за отразяване на случаите на антонимия:

ИЗПЪКНАЛ РЕЛЕФ. Техническа разновидност на релефа, при която пластичното изображение се изгражда в триизмерен вид, като частично се откроява над повърхността на общия фон. Срв. с *вдълбан релеф*.

ВДЪЛБАН РЕЛЕФ. Техническа разновидност на релефа, при която пластичното изображение е изрязано под общата повърхност на фона, която се запазва плоска. Срв. с *изпъкнал релеф*.

4. Заключение

Прилагането на системния подход към терминологията има ключова, неотменима роля във всяка приложна терминологична дейност. Неговата

значимост се обуславя от главната характеристика на термина, а именно принадлежността му към йерархично подредената система от понятия, чрез които се организира знанието в дадена отделна научна или професионална сфера.

Специално изведените за терминографската практика похвати за отразяване на тази най-важна черта на термина, реализирани в поредицата *Речници на основните термини в българската наука*, показват един успешен модел за структурирано и последователно представяне както на неговата сложна природа, съвместяваща свойствата на единица от естествения език и на изразител на частноспециално знание, така и на сложните отношения между термините в понятийната система на всяка от застъпените области.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ До момента в Секцията по терминология и терминография към Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН са съставени речници на основните термини в областта на природните науки (ТППН/TRPN 2006), на хуманитарните науки (ТПХН/TRHN 2007), на обществено-политическите науки (ТРОПН/TROPN 2012) и на икономическите науки (ТРИк/TRIk 2020), предстои излизането на *Терминологичния енциклопедичен речник по изкуствата* (ТРИзк/TRIzk 2026).

² Срв. например с речниковото представяне на понятийния апарат на изобразителното изкуство (Атанасова/Atanasova 2006), при което до известна степен, но не достатъчно изчерпателно и всестранно, са отразени само родово-видовите и синонимните отношения.

ИЗТОЧНИЦИ

ТРИзк 2026: *Терминологичен енциклопедичен речник по изкуствата* – ръкопис.

SOURCES

ТРИзк 2026: *Terminologischen ensiklopedichen rechnik po izkustvata* – manuscript.

ЛИТЕРАТУРА

Атанасова 2006: *Атанасова, Ив.* Речник на термините в изобразителното изкуство. Велико Търново, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“.

Михайлова-Паланска 2018: *Михайлова-Паланска, М.* Българските терминологични речници от началото на XXI в. – In: Kowalski, P. (red.). *Z zagadnień informacji naukowej, terminoznawstwa i językoznawstwa*. Warszawa: Instytut Slawistyki PAN, s. 235–251.

Попова 1989: *Попова, М.* Система и системност в терминологията. – *Български език*, № 3, с. 210–216.

Попова 2005: *Попова, М.* Вътрешната системност при основните термини на лингвистичната прагматика. – *Български език*, № 1, с. 5–19.

Попова 2006: *Попова, М.* Терминологичен речник от модулен тип. – В: Крумова-Цветкова, Л., М. Чоролеева (ред.). *Светът на речника. Светът в речника*. Велико Търново, Знак'94, с. 106–112.

- ТРИК 2020: *Терминологичен енциклопедичен речник по икономически науки*. София, Скала принт.
- ТРОПН 2012: *Терминологично-енциклопедичен речник по общественно-политически науки*. София, Наука и изкуство.
- ТРИПН 2006: *Терминологичен речник по природни науки*. София, Наука и изкуство.
- ТРИХН 2007: *Терминологичен речник по хуманитарни науки*. София, Наука и изкуство.
- Popova 2004: *Popova, M. A System Approach in Terminography*. – In: Humar, M. (Ed.). *Terminology at the Time of Globalization*. Ljubljana, Založba ZRC, s. 33–39.

REFERENCES

- Atanasova 2006: *Atanasova, Iv. Rechnik na terminite v izobrazitelното izkustvo*. Veliko Tarnovo, Velikotarnovski universitet “Sv. sv. Kiril i Metodiy”.
- Mihaylova-Palanska 2018: *Mihaylova-Palanska, M. Balgarskite terminologichni rechnitsi ot nachaloto na XXI v.* – In: Kowalski, P. (red). *Z zagadnień informacji naukowej, terminoznawstwa i językoznawstwa*. Warszawa: Instytut Slawistyki PAN, s. 235–251.
- Popova 1989: *Popova, M. Sistema i sistemnost v terminologiyata*. – *Balgarski ezik*, N 3, s. 210–216.
- Popova 2004: *Popova, M. A System Approach in Terminography*. – In: Humar, M. (Ed.). *Terminology at the Time of Globalization*. Ljubljana, Založba ZRC, s. 33–39.
- Popova 2005: *Popova, M. Vatrešnata sistemnost pri osnovnite termini na lingvističната pragmatika*. – *Balgarski ezik*, N 1, s. 5–19.
- Popova 2006: *Popova, M. Terminologichen rechnik ot modulen tip*. – V: Krumova-Tsvetkova, L., M. Choroleeva. *Svetat na rechnika. Svetat v rechnika*. Veliko Tarnovo, Znak’94, s. 106–112.
- ТРИК 2020: *Terminologichen entsiklopedichen rechnik po ikonomicheski nauki*. Sofia, Skala print.
- ТРОПН 2012: *Terminologichno-entsiklopedichen rechnik po obshtestveno-politicheski nauki*. Sofia, Nauka i izkustvo.
- ТРИПН 2006: *Terminologichen rechnik po prirodni nauki*. Sofia, Nauka i izkustvo.
- ТРИХН 2007: *Terminologichen rechnik po humanitarni nauki*. Sofia, Nauka i izkustvo.

✉ Гл. ас. д-р Екатерина Петкова

ORCID ID: 0000-0003-1792-6742

Секция за българска терминология и терминография

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

при Българската академия на науките

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Assist. Prof. Dr. Ekaterina Petkova

ORCID ID: 0000-0003-1792-6742

Department of Bulgarian Terminology and Terminography

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria